

Ivan Vesel-Koseski,

slovenski pesnik.

(V spomin stoletnice njegovega rojstva spisal M. P.)

I.

Kakor slavni Jurij baron Vega, tako je tudi Koseski rojen v moravski župniji na Kranjskem. Na pobočju lahnega grička sloni vas Spodnje Koseze¹⁾ s svojo hišo božjo, posvečeno sv. Lovrencu. Sredi vasi, obdan z gostim drevjem, stoji preprosti „Bokšetov“ dom, kjer je Ivan Vesel ugledal luč sveta dne 12. kim. leta 1798. Tu ga je tešila in uspa-vala skrbna mati s sladko domačo pesmijo. Po tokavah in ledinah koseških so mu potekala mlada leta. Od svojih rojakov se je navzemal one krepke, odločne govorice, po kateri se odlikujejo Gorenjci. Zanimale so ga domače šege in navade, in omilile se mu ljubke pesmi, ki so se tedaj češče oglašale, nego-li sedaj. Tu se mu je vsejalo v srce močno seme domovinske ljubezni.

Iz njegovih deških let se nam ni ohranilo posebnih podatkov. Le jedna črtica se nahaja med ondotnim ljudstvom. Govorica namreč pripoveduje, da je mladi Ivan svojim tovarišem na paši „pridigoval“ in da je govoril tako lepo in vneto, da so ga še sta-

¹⁾ Po rojstvenem kraju si je pridela sam pesniško ime: Koseski.

rejši ljudje radi poslušali. Neki Kosežan mi je pravil, da je njegova mati še vedela v bližnjem gozdu za velik bukov štor, ki je služil mladostnemu Koseskemu za govorniški oder, s katerega je govoril tovarišem.

Ugodne gmotne razmere in bistri dečkov razum — to je naklonilo roditelja, da sta poslala dečka v ljudsko šolo v Ljubljano.

Na gimnazijo pa je odšel v Celje, kjer mu je šla izpočetka nekam trda; trudil se je namreč premalo za šolo in se pečal z drugimi predmeti. A kmalu se je udal marljivemu učenju in po svoji pridnosti in izredni nadarjenosti postal jeden najodličnejših dijakov. Zanimive so črtice, katere nam podaje o Koseskem kot dijaku sošolec njegov, znani štajerski rodoljub Anton Žuža.¹⁾ Pripoveduje nam, da se je Koseski najrajši ukvarjal s pesniškimi deli, zlasti se mu je priljubil Schiller. Ob

prostih šolskih dnevih sta zahajala Žuža in Koseski pogosto kam v okolico, polegla na travo, in ondi je Vesel tovarišu Žuži predaval na izust Schillerjeve pesmi ali mu prebiral svoje, v nemškem jeziku pisane, pesniške in igrokazne poskuse. Kadar je pre-

¹⁾ „Jovan Koseski in Anton Žuža“, priobčil V. Krmavnar; „Kres“ l. 1885., str. 431—434.

Ivan Vesel-Koseski.

daval kako Schillerjevo delo, pristavil je vselej o tem pesniku pohvalne besede: „Schiller je globok mislec, vzvišen duh in nedosegljiv od drugih pesnikov v svojem neiskanem, samotornem poznavanju idej.“ Koseski je imel tudi v Celju koncem šolskega leta pri razdeljevanju šolskih daril slavnostni govor, ki je obudil vsestransko pohvalo.

Zadnji dve gimnazijski leti, takozvana modroslovna tečaja, dovršil je Koseski v Ljubljani. Tudi tu mu je bil najljubši opravke in posel poezija; posebno ga je k petju vnmel in vspodbujal njegov profesor zgodovine, Richter, ki je tudi sam skladal pesmi. Tačas se je seznanil z Vodnikom, Čopom in s Prešernom; gotovo ga je občevanje s temi možmi navdušilo za slovenščino in ga naklonilo, da je poskusil pesnikovati v materinem jeziku. Iz tiste dobe se nam je ohranil sonet „Potažva“, ki je sploh prvi sonet v slovenskem slovstvu. Naslov za ta sonet je nasvetoval Vodnik, kar Koseski sam ¹⁾ tako-le pripoveduje: „Ko sem o tem (namreč o sonetu) z Vodnikom govoril, je sedel stari, častitljivi pesnik ravno za pisalno mizo; na to vzame svoje slovarne spise v roke, pové mi več besed za nemški „Trost“, tudi „tolažba“ je imenoval; poslednjič pa mi je vendar „nasvetoval „potažva“; ob tem sem tudi ostal. Zame je to delce (sonet) le zato važno, ker me je z Vodnikom, Čopom i posredno tudi s Prešernom, tedaj s tremi možmi, katere tako visoko spoštujem, pripeljalo v duševno dotiko. Vsi trije že v grobu počivajo in vedó ceniti poslednje besede moje slabe pesmice.“ ²⁾ Zložil je Koseski tačas tudi nekaj nemških pesmij, katere je objavil v tedanjem nemškem časniku. Potem pa je molčal dolgo vrsto let.

¹⁾ Costa, Vodnikov album, 1859; str. 250.

²⁾ Tu je Koseskemu v mislih konec njegovega soneta „Potažva“, ki se glasi:

Ta tužni dol, te bridke časne sanje,
Nevihiti cilj, zaupnem srcu lom,
Ni bitju tem, ni duhu mojmu stanje!

Čez groba noč beseda vedno sveta
Mi kaže tje — mi kaže krasni dom,
Moj stalni dom: veseli dom Očeta!

Po završenih gimnazijskih študijah je odšel v pravoslovje na Dunaj in pozneje v Gradec. L. 1819. je stopil v državno službo, bil nekaj let pri c. kr. oskrbništvu domén na Goriškem, v Tolminu in v Gorici, kjer je služil do l. 1832. Kasneje so ga predstavili v Trst k tedanjemu kameralnemu uradu, pozneje finančnemu ravnateljstvu za Primorsko, kjer je postal finančni svetovalec; v tem činu je bil vsled hude bolezni upokojen l. 1852.

II.

Dolgo časa ni bilo o Koseskem ničesar čuti; zastonj iščemo plodov njegove muze v „Čbelici“, pri kateri so tedaj sodelovali vsi boljši slovenski pesniki. Obili in težavni službeni posli, pa tudi žalostne tedanje slovenske slovstvene razmere so bile pač krive, da je Koseski čisto v nemar pustil pesnikovanje. Res, žalostni so bili tedaj odnošaji slovenskega slovstva. Hvalevredno Kastelčevo podjetje, namreč „Čbelica“, je zaspalo vsled nebržnosti rojakov, pa tudi pod pritiskom stroge tedanje cenzure, ki je delala preglavice vsakemu slovstvenemu gibanju. Slovenski jezik ni imel nikake veljave; preziral se je v uradih, zaničeval v šoli, odriival iz družabnega življenja. Slovenskega jezika so se sramovali lastni domači sinovi. Kaj čuda, če je v takih okoliščinah pel Prešeren, kako

leže na tleh Slovenstva stebri stari

in kako nam ostaja

le še grob v domači zemlji.

Razumljivo je, kako je mogel v istem času Slomšek svetovati rojakom, naj molčé, ne govore nič, potrpe vse.

Toda skoro so se imele razkaditi megle in se razjasniti nebo nad ubogo Slovenijo. Nastalo je tedaj med narodi veselo narodnostno gibanje, in valovi tega gibanja so po dolgem času dosegli tudi slovenski svet. Povzdignil se je iz srede svojega zaničevanega rodú mož, ki je klical zaspane rojake. Videl je okoli sebe dremajoče rojake svoje. V srce so ga pekle obupne razmere, v katerih je bil slovenski rod. Mislil je, kako bi pomagal Slovencem, kako jih vzbudil k novemu delo-

vanju. In prišel je na pravo, srečno idejo, da Slovencem treba v prvi vrsti domačega glasila, ki bi jih dramilo, budilo, poučevalo in jim dajalo navod, kako naj si pomagajo. Posrečilo se mu je po dolgem prizadevanju in po posebni naklonjenosti blagega, Slovincem tako prijaznega nadvojvode Ivana, dobiti od vlade privoljenje, da sme c. kr. kmetijska družba izdajati slovenski list. Tako so se rodile v našem kulturnem življenju tako pomenljive „Novice“. Znamenit je za Slovence 5. mali srpan l. 1843., ko je ugledala beli dan prva številka „Novic“. Kmalu so postale „Novice“ ognjišče našega narodnega življenja. Okoli dr. Bleiweisa se je zbrala cela vrsta vnetih mož, ki so mu pomagali pri njegovem napornem narodnem delu.

„Novice“ so vzbudile tudi našega Koseskega; potisnile so mu v roke slovensko liro. Skoro se je poleg premišljene, trezne besede Bleiweisove in drugih rodoljubov razlegala iz „Novic“ po vsej Sloveniji mogočna, krepka pesem Koseskega. In kjer ni prodrila beseda Bleiweisova in drugih, tam so izginile megle mlačnosti in nezavednosti pred toplim pomladanskim solncem Koseskega spevov; in kakor težko kladivo so padale njegove krepke, jedrnate pesmi na mrtva srca rojakov in jih mehčale. In zaslul je po Slovenskem Koseski in postal ljubljeneč naroda; kjer je prebival Sloven, glasili so se njegovi rodoljubni spevi in s spoštovanjem se je izrekalo ime pesnikovo.

Pa odkod ta nenavadni uspeh, s katerim so prodirale Koseskega pesmi med narod in netile v ljudstvu narodno zavest? Koseski je znal prav za struno prijeti; pel je Slovincem iz srca, radi tega so jim pa tudi njegovi spevi segli v srce.

Z nenavnim ponosom se je priznaval za Slovence. In s ponosom ter z navdušenjem je razgrinjal v svoji veličastni „Sloveniji“ rojakom minula stoletja naše povestnice, stoletja bojov in viharjev, v katerih

Zadniga zdelo se je, da bila bo ura Slovence.

A niso uklonile te ljute vihare naših dedov, ker

Bile persi slovenske so jez viharnemu roju divjakov.

Pa ne le na bojnem polju se je odlikoval vedno Slovenec, umel je tudi vrlo vihteti uma svetli meč in si je tudi tu pridobil neminljive slave:

Misel se sveti in duh slovenski na zraku Evrope,
V družbi nekdanjih bogov Vega na nebu bleši,
Valvazor, Voglar, Cojz, Koronini in stotine drugih,
Vnukom prihodnjim izgled, Avstrije slava in moč.

In ni ga pesnika pred, ne za Koseskim, ki bi bil tako krasno proslavil vedno, tolikrat tako sijajno izkazano zvestobo naroda našega do svojega vladarja. Nedosežne, večne so njegove besede:

Hrast se omaja in hrib — zvestoba Slovincu ne gane.

Taka, vzvišena in mogočna pesem, kakor je bila njegova „Slovenija“, je pač morala ganiti v srce rojake, ki se seveda niso brigali za to, da je pesnik sem in tje posegel preko zgodovinske meje in si v svojem navdušenju marsikaj pesniško izmislil. Verjetno je, da so jo mnogi Slovenci, kakor pripovedujejo, brali s solzami v očeh. Posebno se je pa „Slovenija“ udomačila v šoli, ker je bila po svojem govorniškem vznosu posebno prikladna za predavanje.

Navdušiti je morala njegova „Vojaška“, ki opeva našega vojaka, idočega neustrašeno v boj za naše stare svetinje, v boj

Za pravdo, za dom, za cesarja.

Po levovo se bori slovenski vojak, nikdar mu ne upade pogum, tudi pred mogočnejšim sovražnikom se v boju ne umakne ni za ped:

Nej bo ga ko listja sovražnika broj,
Ko trave po gorah slovenskih;
Srdito razkačen pripelji ga v boj
Sam vojvoda brezdnov peklenških.
Če trdega snopja skrbi te nasad,
Mlatiče slovenske povabi na mlat.
Radostno vrisnejo,
Krepko pritisnejo,
Udrijo serčno, ne štejejo klad.

In ¹⁾ dvigati so se morale svetega ponosa prsi slovenskemu kmetu, ko je bral visoko pesem kmetiškega stanu, spev „Kdo je mar?“ in videl v tej pesmi proslavljen in povelčan

¹⁾ Koseskega „Vojaški“ je napravil Benjamin Ipavec lep napev, in od tedaj je ta pesem jako priljubljena pevska točka.

kmetiški stan, ki se sicer tako rad zaničuje,
ki pa vzlic vsem oviram

Vse doseže, kar mu drago,
Bodi slavo, bodi blago

in preskrbljuje človeško družbo s hrabrimi
vojaki, podjetnimi kupci, razboritimi uče-
njaki, slavnimi umetniki, pravičnimi sod-
niki in pobožnimi svečeniki. Kako prijetno
je moral zveneti na kmetičeva ušesa konec
pesmi, ko pesnik na vprašanje „Kdo je mar?“
navdušeno zapoje:

Zagrmimo: čast očine,
S'cer slovenski oratar.¹⁾

Na rodovitna tla so morali pasti in vtis-
niti se globoko v srce Slovincem prekrasni,
duhoviti opomini, ki jih poklada Koseski
rojakom na srce v spevu: „Bravcam, No-
vic ob koncu leta 1845.“

Dvignite srčno zaklad slovenskega dlana in uma.
Svetu pokažite lik domače navade in misli.
Biti slovenske krvi, bodi Slovincu ponos!
Kdor zaničuje se sam, podlaga je tujčevi peti.
Jezik očistite peg, opilite gladko mu rujo;
Kar je najetega v njem, dajte sosedu nazaj!
Kinčite ga iz lastne moči, iz lastnega vira!
Jasno ko struna bo pel, zvonu enako donel.
Gani se, komur je mar zahvale poznega vnuka!

V teh opominih in naročilih je pokazal
pesnik na vse potrebe, na vse rane na do-
mačem slovenskem narodnem telesu, a ob
jednem pokazal rojakom pot, po kateri naj
hodijo, da jim skoro zasije zora boljših dni.
Vnema jih je k požrtvovalnemu narodnemu
delu, pa jih tudi skrbno opozarjal, naj gojé
drago materino govorico in se brigajo za
njeno čistoto. Ti opomini imajo trajno ve-
ljavo in se smejo dandanes ponavljati prav
tako, kakor pred pol stoletjem, ko jih je
zapel Koseski. Podobne vsebine je tudi spev:
„Novic bravcam l. 1847.“

Med dogodki l. 1848. je zložil Koseski
vneto pesem: „Naprej, slavenski Jug!“
Krepko pozivlje Koseski jugoslovanske čete

v boj proti upornim Madjarom: maščevati
se treba nad njimi za grozne krivice, ka-
tere je ta narod prizadel različnim slovan-
skim rodovom, Hrvatom, Srbom, Slovakom in
drugim.

V pesmi „Nemškutar“ ostro šiba one
Slovence, ki so uskočili v nemški tabor in
zatajili materin rod in slovensko kri, in
kliče takim odpadnikom:

O tebi sramuje slovenski se dom,
Sramuje se, votli nemškutar.

Velike pesniške vrednosti in prepletena
s krasnimi, vzvišenimi mislimi je Koseskega
„Visoka pesem“, v kateri na široki pod-
lagi pesniški obdeluje Gospodovo molitev.

Dosedaj omenjene pesmi so liričnega zna-
čaja ali pesmi prilagodnice. Razven teh je
zložil tudi lep venec epskih umotvorov, ki
se odlikujejo po mirnem, lahkem jeziku, ži-
vahnem pripovedovanju in lepo ubраниh ri-
mah in merah (šestomeri in petomeri). Naj-
lepši njegovi epski umotvori so: „Pohlep
oslepi“, „Začarana puška“, „Legenda“ in „Raj
zgubljen“. Sem spada tudi jedini njegov pro-
zaični spis, namreč zanimiva povest: „V jamo
pade, kdor jo drugemu koplje.“

Mnogo bolj nego v izvirnih delih pa se
je Koseski poskušal v prevodih. S pre-
vodi je bogatil slovensko besedišče in se-
znanjal Slovence z umotvori tujih slovstev.
Prevajal je iz sledečih pesnikov: iz Byrona,
Homerja, Manzoni, Bürgerja, Chamissa,
Goetheja, Körnerja, Schillerja, Uhlanda, Der-
žavina, Lomonosova, Puškina, Zanetija in iz
Paride Zajottija. Najrajši je presajal v do-
mači vrt Schillerjeve pesmi. Posebno so se mu
posrečili prevodi: „Grof Habsburški“, „Pesen
o zvonu“ in „Devica Orleanska“.

Koseski je tudi dejansko posegel v poli-
tično življenje. Načeloval je namreč l. 1848.
„Slavjanskemu zboru“ v Trstu kot starosta
in si pridobil velikih zaslug, da se Trst v
tistih burnih časih ni izneveril avstrijskemu
orlu in potegnil z upornimi Lahi in nezve-
stimi Madjari. Povzdignil je tudi tačas Ko-
seski večkrat svoj svareči in svetujoči glas,
ne samo v pesmih, temveč tudi v nevezani

¹⁾ Dr. Bleiweis je poskrbel, da se je Koseskega
„Kdo je mar“ razlegal tudi v prekrasnih napevih,
katere sta leta 1863. napravila izborna slovenska
skladatelj Mašek in Ipavec.

besedi¹⁾, vzlasti je svaril Slovence pred volitvami v Frankobrod.

III.

Mejnik v Koseskega pesniškem delovanju je l. 1852. Pesmim prve dobe se ne morejo očitati tehnične hibe; zlasti je bil Koseski v šestomerih tako spreten, da ga je v tem oziru občudoval sam prvak dr. Prešeren. Prvi njegovi spevi se odlikujejo po vzvišenem, veličastnem in resnem značaju; ponašajo se z izrednim govorniškimi poletom, z živahno domišljijo, z lepimi jedrovitimi mislimi in krepkoubranih, mogočnih besedah. Baš ti prvi rodoljubni spevi njegovi so velepomembni v dobi našega narodnega preporoda; izgrešili niso svojega domoljubnega namena. Z njimi je navdušil Koseski svoje rojake za narodno delo, budil je z njimi slovensko zavest; s svojimi pesmimi je pripomogel, da so se „Novice“ toliko omilile ljudstvu, in da se je po njih tako hitro širila slovenska misel in prava narodna prosveta. Kakor je imela „Čbelica“ glavno oporo v Francetu Prešernu, tako je bil v „Novicah“ v prvih letih njihovega obstanka najznamenitejši sotrudnik Ivan Vesel-Koseski, ki je stal kot prvi politični pesnik na čelu svojih rojakov in jih s svojimi vnetimi spevi vodil v boj za pravice slovenske, kakor Tirtej Špartance.

Brez dvoma bi bil pesnik podaril še več pravih cvetk iz vrta svoje poezije. A preprečila je to huda bolezen, ki ga je zadela l. 1852.; ta mu je uničila telesno krepkost, potrla mu duha in mu polomila peruti, katere so ga preje ponašale v višave prave poezije. Ganljivo je, kar nam pripoveduje Anton Žuža²⁾ o svojem obisku pri bolnem prijatelju Koseskem. Nepremično, ves skrčen je ležal na postelji; pri njem je bil strežnik, ki mu je moral pomagati, ako se je hotel le količkaj premakniti. V rokah je imel knjigo preroka Izajije in rekel: „Prijatelj, kako vzvišene misli se nahajajo pri tem pre-

roku!“ Pristavil je, da se čuti vkljub neznosnim bolečinam vendar srečnega, ker zanj skrbi ljubeča žena, ker ima pridno deco in toliko imetja, da mu ni treba biti v skrbi za vsakdanji kruh. Po tej hudi bolezni je sicer okreval, a ni se mu povrnila prejšnja duševna živahnost; in poznejši njegovi pesniški izdelki so pomanjkljivi, brez prave pesniške vrednosti in se niti iz daleka ne dajo primerjati s prejšnjimi pesmivori. Sicer so pa tudi prve njegove pesmi in prevodi tu in tam v slovničnem oziru nedostatni, zaviti v nemškem duhu in namešani z nemškimi in laškimi besedami. Vendar se nam te hibe ne zdé tako velike, ako vpoštevamo, da je bil tedanji slovstveni jezik še malo olikan, in da Koseski ni kakor Prešeren crpal iz žive govorice narodože, živč osamljen med tujci, temveč se je moral večkrat zateči k nezanesljivim slovnici in slovarjem.

Huda bolezen je bila, ki je potrla Koseskega telesno in duševno, ki mu je zagrenila stare dni. A ne dovolj! Usojeno mu je bilo, da ga je dohitela tudi nehvaležnost rojakov. Neusmiljeno so ga nekateri obsojali in mu odrekli vsak dar pesništva. Toda bilo je vedno dovolj mož, ki so se krepko potegovali za Koseskega, ki niso pozabili velikega njegovega pomena ob času našega preporoda. Med temi možmi je bil sam dr. Janez Bleiweis, Koseskega najzvestejši prijatelj. V tolažbo mu je tudi bilo, da ga je „Matica Slovenska“ l. 1869. imenovala častnim udom in l. 1870. izdala njegova dela z naslovom: „Razna dela pesniške in igrokazne Jovana Vesela-Koseskiga, finančnega svetovavca. Na svetlo dala in založila Matica Slovenska v Ljubljani. 1870. 690 str.“ Tej zbirki je pridejana tudi pesnikova podoba. V tolažbo in uteho mu je pa tudi bilo v različnih bridkostih, ko je gledal na probujeno Slovenijo, h katere preporodu je sam veliko pripomogel s svojimi mladostnimi spevi. In tako je mirno zaspal dné 26. sušca l. 1884. in šel za svojim prijateljem Bleiweisom, da se združita zvesta prijatelja nad zvezdami. Tržaški Slovenci so mu priredili krasen pogreb v

¹⁾ Primeri njegova sestavka „Moje misli“ (str. 83) i „Potrebne besede“ (str. 88.) v „Novicah“ l. 1848.

²⁾ „Jovan Vesel in A. Žuža“; priobčil V. Krmavnar. „Kres“ l. 1885., str. 433.

v znak svojega spoštovanja do znamenitega slovenskega pesnika pa tudi osebnega čislanja do moža, ki je bil v zasebnem življenju ponižen, ljubezniv, pa tudi moški in plemenitega vedenja. Ob grobu mu je ganljivo v slovo govoril mnogoletni prijatelj, pesnik Franc Cegnar.

Letos, dné 14. vel. srpana se je v spomin stoletnice njegovega rojstva obhajala v Spodnjih Kosezah prelepa narodna slavnost, s katero se je odkrila spominska plošča na njega rodnem domu. Ta plošča zaznamenuje kraj,

kjer se je narodil narodu slovenskemu pevec buditelj, s sledečim napisom:

V tej hiši se je rodil

12. kim. l. 1798.

slovenski pesnik

Ivan Vesel-Koseski,

umrl v Trstu 26. sušca l. 1884.

Biti slovenske krvi, biti Slovencu ponos!

Ob stoletnici rojstva postavili rojaki.

Tako je izkazal Koseskemu narod slovenski, zlasti še njegovi rojaki, svoje spoštovanje in priznanje za njegove zasluge.

Pesmi samotarja.

(Speva Fr. Ks. Meško.)

VI.

Ne plakaj mi! — Življenje naše
Res kratka, lahka igra ni,
In predno človek najde srečo,
Nezgod nešteto pretrpi.

A če te varajo vsi upi,
O, ne obupaj mi nikar!
Varuj samo se, da ti v srci
Ne gasne slednje nade žar.

Iz tega zublja pa ti s časom
Vsplamti visok, gorak plamen —
In mislil boš, da je nesreča
Le kratek, mučen bila — sen . . .

VII.

Kot vstrepetá v jesenski burji
Za listom list na mrzla tla,
Tako je ginil v dnevih težkih
Za upom up ti iz srca . . .

A ne obupaj. — Spet z zelenjem
Drevesa vesna okraši,
In čas — zdravnik i v tvojem srci
Skeleče rane ozdravi . . .

VIII.

Tiho je na zemljo širno tmina gosta, mrka pala,
Stvarstvo vse in vsa narava je v globokem snu zaspala . . .

Deček in dekletce malo pod kostanjem sta sedela —
Brez besed — le roka v roki lahno jima je drhtela . . .

Ko je drugo jutro solnce vshajalo v vsem svojem krasi,
Kodrolasi deček mali sam samcát je šel iz vasi.

Tamkaj pa pri oknu majhnem borne zadnje vaške kočē
Tekle bledemu dekletu so po licu solze vroče.